
Butlletí

Excursionista de Catalunya

Dues excursions d'hivern a Andorra

SEGONA EXCURSIÓ

DEL 24 AL 28 DE MARÇ DE 1927

PASSAREN bastants anys sense que tornés a presentar-se'm una ocasió de visitar les terres i les altures d'Andorra.

Mentrestant, aquesta regió s'havia anat divulgant entre l'element muntanyenc, degut a la nova empenta que prengué l'excursionisme d'altura i a la facilitat de comunicacions que ha portat el tren transpirenenc, el qual actualment permet d'aprofitar qual-sevulla combinació, feta a base de tres dies o tres dies i mig, per a visitar i recórrer un tros considerable de les muntanyes que envolten la Cerdanya, i àdhuc per a embranchar-se per l'Andorra i el més llunyà Ariège.

De com els excursionistes del CENTRE han tret partit d'aquest nou estat de coses, pot fer de testimoni aquest BUTLLETÍ en els seus darrers anys, puix s'hi troben relatades, amb detall o simplement mencionades, una pila d'excursions i ascensions d'hivern.

D'ençà de la inauguració del ferrocarril que uneix la Cerdanya amb Barcelona, ens ha estat possible de portar més enllà la fita termenal de les nostres excursions, de recular un graó el límit de les breus sortides d'hivern, que abans, forçosament per manca de temps i de mitjans de transport, no podien passar de la ratlla Núria-Ull de Ter.

Segurament que quan el tren circuli fins a Ax-les-Thermes i Toulouse, i el servei sigui electrificat i es faci amb rapidesa autèntica, les possibilitats seran molt més grans, i serà factible de portar encara més enllà el límit dels itineraris i excursions que es podran efectuar aprofitant just alguna de les escapades que, a l'hivern i primavera, brinda el Calendari.

Una d'aquestes oportunitats és la que va invitar-nos a fer una nova sortida cap a les regions andorranes.

Abans, tots els itineraris per a anar a Andorra, inclús a l'estiu, eren establerts prenent la Seu d'Urgell com a punt de partença. Actualment, per les raons indicades, són bastants les excursions que s'efectuen i s'utilitzen punts de sortida, llocs que abans mai haurien semblat convincents, i s'entra i se surt de les valls per indrets tan poc freqüentats, tan llargs de realitzar, tan fora de les rutes tradicionals, que als mateixos andorrans els costa d'acostumar-se a aquesta nova interpretació de la geografia del seu país.

Són també algunes les excursions en el curs de les quals tot i passar-se dins Andorra dos o tres dies, no ve mai a tomb el baixar a les valls, visitar els pobles i, menys, anar fins a la capital, ni tan solament entretenir-se a demanar la Ceca i la Meca, puix hom es complau en mantenir-se sempre prop dels cims, i arriba tot lo més fins les primeres bordes o els pobles més enlairats, per cercar-hi un recer on passar la nit i deixar-lo l'endemà a trenc d'auba. Sovint la gent del país deixa de tenir esment del pas d'algunes caravanes, puix l'únic rastre que aquestes han deixat, es troben en llocs que els naturals del país s'estan tant com poden de freqüentar.

Unes característiques semblants oferí la nova excursió per Andorra, que ara descriu. En termes generals, tota ella és un viu contrast amb la primera sortida, i aquesta oposició tan marcada entre la forma clàssica d'abans - entrar a una vall per la banda de baix, per l'entrada natural, i remuntar-la pacientment aigües amunt, - amb les maneres d'ara, atrevides i desimbotles: - entrar i sortir per dalt de la finestra de les collades o pels terrats dels grans pics, - no deixarà de sorprendre a aquell qui vulgui pensar una estona en semblant evolució. Aquesta gran variació en el sentit constructiu de les actuals sortides i en la concepció del muntanyisme hivernenc, al nostre judici només cal cercar-la a l'entorn d'una explicació fonamental: els skis, al voltant de la qual poden, però, fer-se d'altres aclaracions complementàries.

Ens fou demostrat que aquests atuellis servien per alguna cosa més que per a divertir-se i pujar i baixar infinites vegades el ma-

teix pendent d'estar per casa. Avui dia hi ha qui encara vol compartir un criteri semblant, d'any 1915, de pistes de Mas Conill. Ens fou predicada i demostrada la utilitat dels skis en les excursions d'hivern i com eren indispensables en les travessies de colls i carenes i en les ascensions, i, naturalment, un grup darrera l'altre anà evolucionant cap a l'excursionisme amb skis, i el moviment de dilatació, de crear nous prosèlits i nous convençuts, s'estengué i penetrà dins agrupacions i cercles que fins aleshores havien esguardat els esports de neu amb indiferència i àdhuc amb marcada hostilitat.

Avui dia, que l'ús del ski és reconegut com indispensable per a la pràctica assenyada de la muntanya a l'hivern, potser cal dir que la seva adaptació i el seu triomf no fou tan fàcil ni ràpid com ara pot semblar a més d'un dels darrers ingressats en el gran aplec dels skiadors actuals.

DE PORTA A SOLDEU PER LA PORTELLA BLANCA D'ANDORRA

Per a l'excursió d'Andorra de l'any 1927, prenguérem com a punt de sortida el poble francès de Porta, a 18 quilòmetres de Bourg-Madame i al peu de la vall de Campcardós, remuntant la qual es va a parar per la Portella Blanca d'Andorra al Portell de Joan Antoni i la vall del Balira Oriental fins a trobar el poble de Soldeu. Aquest era l'itinerari d'entrada. L'excursió havia de finir gairebé al mateix indret on s'era iniciada, al poble de Porté, a un quilòmetre escàs més amunt de Porta, venint des de Soldeu per la mateixa vall de l'anada, però deixant-la després, per a passar el Port d'Embalira, el Pas de la Casa i el Coll de Puymorens. El dia que quedava en mig d'aquestes dues jornades era destinat a pujar algun cim andorrà.

De la manera més breu que m'ha estat possible he consignat el nostre itinerari total de l'excursió, tal com l'haviem establert des de Barcelona estant, sobre el mapa. Així mateix l'efectuàrem, si bé no d'una manera tan feliç ni brillant com havíem concebut.

El dijous 24, en el tren de la tarda, ens trobàvem altra vegada reunits bastants dels companys que setmanalment féiem amb regularitat aquell trajecte. Però, com que ja havia finit la temporada de curses i de concursos de ski, la major part deixaren La Molina per tal de visitar altres llocs. Els amics Josep Puntas, Joan Brunet, Francesc Domènech, Agapit Vallmitjana i jo, seguïrem fins a Puigcerdà i Bourg-Madame, on passàrem la nit. L'endemà matí, a l'hora convinguda, un cotxet ens traslladava a Porta (1.501 m.). A les 7

del matí començàvem a caminar. Passa curta, marxa pausada, skis i motxilla a l'esquena: la vall de Campcardós és llarguíssima i cal prendre-se-la amb calma.

Durant la nit la neu havia visitat la muntanya, i era empolainada fins gens lluny de la vall. El temps tendeix a millorar i la boira es va desfriant, s'allarga i es fon. Mitja hora més tard ja podem posarnos els skis, i així seguirem tota la jornada fins al poble de Soldeu.

L'extensa vall de Campcardós es troba reclosa per les allargades carenes del Puig Pedrós o Maranges (2.910 m. alt.) al S. i per la que va del Pic Negre d'Embalira (2.812 m.) fins al pic de Fontfreda (2.736 m.) i el coll de Puymorens al N. La direcció general de la vall que remuntàvem és la de Ponent a Llevant.

Contra el que sembla deduir-se per la toponímia i la seva situació, aquesta vall no comunica directament amb les valls andorranes, llevat del vèrtex, dalt el cim d'Embalira, puix allí s'origina una nova vall, la de la Llosa, la qual va de N. a S. tributària del Segre a Martinet, i és una separació entre el cercle dels Pessons i la vall del Campcardós. Això motiva que l'anar a Andorra per aquest camí, obliga, a més de pujar fins a la Portella Blanca d'Andorra (2.519 m.), a descobrir des d'allí al davant, a uns 2 quilòmetres de distància en línia recta, una segona collada, el Portell de Joan Antoni (2.671 m.) i, separant-les, el desnivell del riu i de la coma de la Llosa, que encara que no massa profunda, és precis de travessar i baixar un centenar de metres com a mínim.

Si bé sembla que geogràficament Andorra hauria de començar arran del cercle dels Pessons (Portella de Joan Antoni) el cert és que comença a la Portella Blanca, tot i no pertànyer li les aigües del riu de la Llosa ni de Vallcibera que s'escorren cap a Cerdanya.

Una anomalia igual en els límits, s'observa en el Port d'Embalira, partió d'aigües ben definida: Balira i Ariège, Sud i Nord, Mediterrània i Atlàntica. Contra tot això, el territori andorrà s'estén fins al Pas de la Casa, i des d'allí, li serveix de frontera la vora esquerra de l'Ariège. No hem fet cap estudi ni investigació entorn d'aquests fets, que una atent observació sobre un mapa permet de comprovar; però deu ésser originat per antics drets de pasturatges, annexes als territoris andorrans. En aquesta branca es troben, arreu del Pireneu, casos ben curiosos, que arrenquen de l'època senyorial i feudatària i es conserven encara puntualment.

La pujada al Campcardós és una feina que demana el seu temps i la seva constància. A mig camí, uns planells i estànyols amagats

per la neu, inviten a fer-hi una aturada. Al costat esquerre, una forma esvelta de muntanya que havia començat mostrant-se amb urc i agudeses, ha anat rebaixant-se dins unes formes vulgars i anònimes.

Més amunt, la vall es dilata extraordinàriament, i pren una mica de qualitat amb el rumbejar que li dona el Pic Negre d'Embailira, a una banda, i el cim de Campcardós o de Maranges, a l'altra.

La neu era abundantíssima, i resultava molt agradable de fer-hi camí, dúiem un bon horari i el temps s'havia estabilitzat.

Allí dalt, amb tantes extensions blanques, tot pren unes proporcions tan exagerades, que fan fallar tots els pronòstics i càlculs de distàncies. Descobrirem en la sinuositat de la carena nívica l'osca inconfusible de la Portella Blanca. Quan ens creïem que encara en teníem per una bona estona, ens trobàvem que hi érem a tocar i que ens separava només la darrera pujada.

Als volts del migdia, unes cinc hores des de Porta, franquejàvem amb relativa facilitat aquest pas, ens llençàvem per l'altre costat, i salvàvem aviat la distància que existeix fins al riu de la Llosa.

En lloc de pujar directament a la Portella de Joan Antoni, teníem ja previst de decantar-nos a l'esquerra i pujar al cim de la cota 2.732 metres, a l'Est del pic de Montmalús (2.751 m.) segons el mapa de M. Chevalier. Anàrem a trobar una aresta amb poca neu, i ens enfilàrem més de pressa fins a coronar el cim i dominar de prop la gran regió lacustre dels Pessons i el rosari de cims que l'envolten. Els llacs s'endevinaven a penes per unes fines concavitats, que la neu uniforme del fons no podia dissimular del tot.

Dalt el cim feia veritable calor, a despit de l'època i de l'alçada. La neu s'havia anat estovant i posant-se malament, fins a perjudicar-nos força en la resta de l'excursió. Unes boires pesades, cotonoses, sense malícia, es passejaven arran dels cims. Tot el Pirineu es trobava sota la influència d'un règim d'altres temperatures, d'uns vents càlids de Ponent, que durant aquells dies sotraquejaren el ritme habitual hivernenc que comptàvem trobar-hi.

De l'extens horitzó que senyorejàvem, la vall de Soldeu, tament un llibre obert als nostres peus, semblava una prometença de joioses sensacions per a uns skiadors tan fervents com nosaltres. La neu hi era a dojo fins al mateix Soldeu, i el terreny no podia oferir millor aspecte. Llepafils selectes, esperàvem aquell tros amb la mateixa il·lusió de gaudi amb què un bon musulmà deu esperar el cel que li ha promès el Profeta.

Un cop decidida la ruta, cuitàrem a deixar el cim i filar dret cap a la portella de Joan Antoni. Els trossos enlairats, massa propers

a les carenes, no solen excellir mai per la seva uniformitat de neu, i hom espera situar-se més avall, de cara al fons de la coma, per a començar a fer el tast de tot ço que més avall ha de continuar-se.

Però, ai las! a despit del terreny meravellós que després vingué, enderrocant les nostres esperances ben fonamentades en una vall superioríssima, ens trobarem amb una neu d'una qualitat tan baixa i desagradable que ens dugué aviat un doble neguit: el que derivava de la mateixa neu i el de trobar-la precisament en aquella regió.

La gran bonança i l'elevació de la temperatura havia produït una fosa precipitada en les capes superiors, i la neu s'havia mullat, i s'oferia xopa com una esponja, dins la qual els skis restaven clavats, presoners, i no teníem cap uniformitat de marxa ni cap possibilitat de fer-los tòrcer i sirgar vers allí on desitjàvem.

La neu ens servia tan malament de suport que mantes vegades sentírem com tot cedia al nostre pes, els skis s'enfonsaven impen-sadament, restaven clavats i el skiador, amb una freqüència ener-vant, se sentia projectat bruscament en avant fins a colgar la còr-pora i el cap dins la neu regalimant.

Un cop al fons de la vall, quan aquesta s'allarga i es torna d'un pendent més suau, la marxa esdevingué més feixuga, fins a no lliscar gens i ésser precís sempre obrir camí. Provàrem un llarg atur amb la darrera esperança que la caiguda de la tarda, amb el lògic descens de la temperatura, s'endurís i millorés una mica la neu. Però, havent esperat inútilment, seguirem marxant fins a Soldeu. La carretera del Port d'Embalira a Soldeu que es troba en la darrera part del trajecte, amb tot i el seu desnivell bastant accentuat, tampoc ens portà cap millorament. Però, com que quedaven dos dies més d'excursió, teníem prou esperança que les coses millorarien i encara tindriem temps de divertir-nos.

L'altra vegada que visitàrem Soldeu, el seu hostel tenia fama de car i de mala gent; tant, que ja ens avisaren a La Seu i ens ho repetiren a Andorra i per tots els altres llocs on tocàrem. Tothom us recomanava d'abstenir-vos de fer-hi estada, puix segons deien abusaven de valent.

Ja l'any 1905, el Comte de Carlet, que acaba de finar, i que escriví en aquest BUTLETÍ uns meritíssims itineraris d'Andorra, en parlar de Soldeu deia textualment:

Per cert que en aquest lloc ens sorprengué trobar un hostalot bàrbarament car, tant o més que qualsevol restaurant de París, perquè el que allí costa un gran dinar, fan pagar aquí d'unes dolentes sopes de pa de segle - que Déu no'ns en dó si'n tenim de

forment -, unes rostes de pernil mal fregides i unes peres confitades l'any vuit; tot acompanyat com de costum, segons digueren amb males formes i forces renecs, i faltant als més rudimentaris principis de l'hospitalitat. És doncs, dever nostre recomanar a l'excursionista que no pernocti ni mengi en aquest hostel, anomenat de can Hostet qual mala fama s'estén des de Ax-les-Thermes fins a Soldeu.

Quinze anys després, aquesta mala anomenada encara subsistia, i per això quan visitàrem Soldeu no férem altra cosa que arribar a les primeres cases del poble i fugir-ne de seguit com si allí habités el mateix diable.

Posteriorment, els excursionistes començaren a fer estades a Soldeu i la tradicional mala fama va desaparèixer aviat, i aquell dia nosaltres ens hi presentàrem sense cap prevenció, i per si cal acabar de desfer la llegenda de l'hostal de Soldeu, podem fer constar junt amb els nostres amics, que hi fórem molt ben rebuts i que el tracte que s'hi dona, el menjar i els llits, i també els preus, són normals i tiren per terra la vella mala anomenada. Hi passàrem dos dies i en sortírem tot el contents que actualment es pot sortir, en matèria hostalera, de qualsevulla població d'alta muntanya.

COMA DE RANSOL I PIC DE LA PASSADA (2.550 m.)

El dia sencer que teníem a Andorra, estava destinat en principi a fer l'ascensió al cim del Serrère (2.911 m.), - que és el vèrtex o lligament de la carena N.S. on es troben l'Estanyó (2.911 m.) i el Casamanya (2.702 m.) - amb el massís general.

L'endemà, doncs, ens llevàrem de matí per a dur a terme aquest propòsit; però el temps era nebulós i tan insegur, que feia restar a l'expectativa durant les primeres hores. Cap a les 8 va mostrar tendència a millorar i aclarir-se, i tot seguit ens disposàrem a sortir vers a la coma de Ransol, i si bé per manca de temps calia renunciar a intentar el pic que ens proposàvem, podríem fer en son lloc alguna excursió o ascensió més curta, si el temps seguia permetent-ho.

Poc després, amb la motxilla alleugerida, féiem la bona baixada fins a la palanca d'Incles i seguíem aprofitant la neu fins al caseriu i ermita de Sant Pere; en aquest lloc enfilàrem un tirós corriol que, per la casa del Tarter, va revoltant la muntanya fins anar a sortir dins la vall o coma de Ransol. Em sembla, però, més recomanable que aquest trajecte, l'altre que acaba de baixar fins al poble de Ransol, i prendre allí el camí que puja per la vora esquerra del riu de Ransol.

La part baixa i soleia estava sense neu; però, en revoltar la vall, tornava a oferir-se abundant. La nit l'havia endurit i ens sostenia perfectament. La coma de Ransol, amb un bosc no massa abundant i amb forces prades i pasturatges, no comença a fer-se interessant fins a l'indret on es bifurca i on apareixen els contraforts i els cims ben alts que acompanyen el Serrère i l'Estanyó. Com que realment era tard per a anar-hi, resollem de tirar cap a l'altre costat, pujar els pendents de la nostra dreta fins a guanyar la carena i baixar dins la veïna vall d'Incles, la qual allí corre paral·lelament a la que remuntàvem.

Si en aquest trajecte se'ns hagués ofert alguna dificultat massa grossa, sempre hauriem tingut el retorn assegurat per la banda de Ransol.

Començarem a pujar una mica més amunt de les darreres bordes, les quals es troben a uns 2.000 metres aproximadament. Com que la carena que volíem guanyar - la que va del pic de la Passada a la Punta de Querol i el cim del Cap d'En Tor - passava allí dels 2.500 m., ens calia salvar un desnivell una mica important. La primera part de la costa fou realitzada per un terreny variat i bo que - feta de cara avall - semblava una terra de promissió a la nostra fantasia de skiadors, si no haguéssim estat massa escarmentats amb l'experiència del dia anterior.

Girant la vista enrera, cada vegada amb amplitud major, podíem contemplar el tou de muntanyes i cims tot propers, que reclouen la coma de Ransol pel N. i pel W. Un escaient agençament de blanc i de negre, d'arestes i de cingleres amb canals i carenes, posava una punta d'acidesa a tot aquell terreny. El fer-hi ascensions en ple hivern, té de resultar forçosament una picant barreja d'hores tranquil·les i d'estones emotives, capaç d'atraure a més d'un escamot de gent decidida.

La segona part de la pujada va constituir-la una pala llarga i més que una mica inclinada, amb neu dura. Ens posarem els skis al coll i pujarem a peu, tot parant una mica de compte, puix per estalviar pes havíem deixat els crampons a Soldeu i no era cosa de baixar en un instant el que costava tant de guanyar.

Quan fórem a la cresta, ens trobarem amb la novetat que per la banda oposada corria una llarga i imposant coronisa, i que més avall el pendent es mantenia exageradament ferm. Tot plegat, si bé feia molt bonic de contemplar no invitava a ficar-s'hi amb skis, i més no havent-hi cap necessitat. Seguint una mica cap al S. vers un petit cim coronat amb un molló ben visible, descobrirem que

VALL DE CAMPCARDÓS

Ols. J. M. Güllera

COMA SUPERIOR DE CAMPCARDÓS I PORTELLA BLANCA D'ANDORRA ↵←

PORTELLA BLANCA D'ANDORRA

Obs. J. M. Güllera

VALL ALTA DEL BALIRA DE SOLDEU

CRESTA I PIC DE MONTMALÚS (CERCLE DELS PEASSONS)

Cib. J. M. Güllera

COMA DE RANSOL

COMA DE RANSOL I PIC DE L'ESTANYÓ

CIN J. M. Guiterà

CARENA DELS PICS DE CASAMANYA DES DEL PIC DE LA PASSADA

per més enllà la cosa es presentava millor i tot semblava practicable. Podríem, doncs, baixar per aquest costat.

Deixant els skis en el collet, amb En Puntas ens n'anàrem a acabar de pujar per la cresta fins al pic de la Passada (2.580 m.) en la frontera francesa. El seu panorama és particularment interessant cap a la propera regió de Fontargent i vers tot l'Ariège. No hi férem gaire estada puix volíem reunir-nos aviat amb els altres dos companys (el quint amic preferí reposar a Soldeu), i plegats anar avall, abans no fóssim dins les boires i el mal temps que es veia venir. Érem encara al fil de la serra, quan tot restà emboirat i començà de pedregar tan fort, que feia mal als ulls. Això en el precís moment que començàvem a baixar per un terreny nou i no massa bo.

Ja no va parar de pedregar i, més tard, de nevar en tot el dia. Seguíem estant francament de pega. Com que baixàvem per terreny orientat a Llevant, la neu es ressentia més que en altres indrets, del gran abrindament solar del dia anterior, i més enllà començà a enfonsar-se i cedir al nostre pes, tot per a complicar-nos més i més el camí.

Un detall: ficats en una dreta i gens ampla coma, en passar per damunt el llit del torrent, potser en el lloc precís d'un petit i amagat saltant, vaig sentir-me enfonsat inesperadament i la neu va colgar els skis a mig metre de fondària. L'arribar a descalçar-me'ls i remoure la neu que els empresonava va exigir-me un quart de treball actiu, a fi d'apartar una massa feixuga i aigualida.

Un altre: un company féu, poc més avall, una sobtada caiguda endavant, motivada per la irregularitat de la neu. Restà en posició forçada i ens pregava vivament d'anar a ajudar-lo a alçar-se. Ell era escassament a deu metres d'on nosaltres ens trobàvem reposant. Abans, però, de franquejar tan curta distància i de portar ajut a l'amic caigut, els dos que dúiem aquest propòsit, també en el mateix indret érem projectats endavant i ens colgàrem de neu.

I així durant tota la tarda: era inútil d'enutjar-se i esdevenir murriós davant la insistència de les caigudes. No hi valien defenses, ni sistemes, ni tècniques depurades. Fet i fet, com anàvem millor era recolzant-nos enrera amb els bastons aplegats, fent, amb perdó de tots els amics estilistes, la desacreditada «escombra». Així, almenys, no eren tan repetides les nostres capbussades dins la neu.

Si ajuntem al mal temps i a la mala neu, un terreny dret que obligava a baixar en ziga-zaga - els viratges eren impossibles - i encara poblel el terreny d'un bosc bastant espès, tindrem imaginat un lloc ben semblant al que ens calgué d'anar recorrent plens

de paciència fins a trobar-nos al fons de la vall d'Incles, ben plenera. Després era qüestió de seguir-la de cara avall fins a ésser sota mateix de Soldeu.

La neu queia amb gran afany; era una neu de borrallons gruixuts, pesats, mig desfets, que s'aguantaven i feien gruixa aviat, en trobar-se amb la neu vella. Damunt els nostres vestits desapareixien aviat i es tornaven aigua. La cortina de neu i de boira no ens deixava albirar el lloc exacte on es trobava Soldeu, però com que no el suposàvem llunyà forçàrem el tren i anant de l'una a l'altra borda de les moltes que en tot el llarg de la ribera existeixen, en una regió rica en pasturatges, vinguérem a trobar-nos altra vegada a Soldeu, a darreres hores de la tarda.

Tampoc podíem estar satisfets d'aquella segona jornada, si bé cal convenir que la visita al pic de la Passada i a la seva carena havien valgut la pena.

DE SOLDEU A PORTÉ PEL PORT D'EMBALIRA

Tota la nit va estar nevant, i el tercer i últim dia d'estar a Andorra va iniciar-se cobert, gris, amb una dansa contínua de tendres borrallons. Feia més de dotze hores que nevava quan ens disposàrem a emprendre el camí de retorn a casa, pel port d'Embalira i el coll de Puymorens, per arribar a Porté pels volts de migdia; continuar fins a Bourg-Madame amb el mateix auto que ens havia dut i tornar de Puigcerdà amb el tren de la tarda.

Si em pregunteu per què volguérem mantenir aquest trajecte llarg i enlairat per a sortir d'Andorra, precisament enmig de la seguida nevada que estava caient i amb les hores que feia que durava, de bell entuvi no podria respondre d'altra manera que amb un arronsament d'espatlles ple de vaguedat.

Tanmateix, però, aquesta era la única ruta que ens podia permetre, si tot anava a l'hora, l'arribada a Barcelona el mateix dia de sortir de Soldeu. En alguna altra ocasió, companys nostres havien acomplert tot aquest itinerari i no volíem altra cosa que poder imitar-los.

Seguia nevant, i la gruixa nova que s'havia posat, depassava els dos pams. Cap indici no permetia d'esperar que anés a millorar, però el nostre optimisme ens feia confiar en un pròxim aclariment, en la fi de la nevada: les boires que es destrien, el sol que guanya la partida i una apoteòsica exhibició dels millors encants de l'alta muntanya després d'una nevada perllongada.

Una altra raó avalava el posar-nos a fer el trajecte Soldeu-Porté. Aquí ens esperarien a punt de migdia, el cotxet i l'home mateixos que ens havien portat des de Bourg-Madame, i calia de totes passades proposar-nos la puntualitat al *rendez-vous* convingut amb el mecànic.

Per tot això no vàrem dubtar gaire en posar-nos de bon matí en marxa cap al port d'Embalira, excepció feta d'En Domènech, el qual preferí voluntàriament retrassar el seu retorn a Barcelona, i fugir del mal temps anant a fer la volta per Andorra i La Seu, i seguir després fins Puigcerdà i Barcelona.

Nevava i tot era empastifat de boira, quan les empeníem pel camí carreter que surt de Soldeu per la banda de dalt. Seguia nevant quan coronàvem el port d'Embalira, i unes bones hores més tard, érem encara presoners dins la boira més tupida que mai havíem vist. Solament a la caiguda de la tarda podíem rompre el cercle que les tenebres blanques ens havien posat, i arribar al terme de la jornada amb set hores de retràs sobre l'itinerari previst i normal. Dins aquest resum és condensada una jornada enervant, aclaparadora, plena d'hores d'un forceig sense treva per a alliberar-nos dels mil tentacles amb què les sirenes de la muntanya volgueren entrebancar el nostre camí.

Només un dels quatre companys havia fet anteriorment aquest camí, però com que tenia fama de fàcil i de poc perdedor, mai hauríem esperat que el sortir-ne ens costés tantes angúnies. És cert que tot el terreny és suau, de bons pendents, sense cingleres ni passants perillosos, i amb una mica de bon temps resulta un trajecte agradable; però, amb la boira enganyadora, pocs territoris es tornen més dolents, perdedors i de més difícil sortida, i de bon grat hauríem baratat la bondat del terreny i la manca de perills, per altres de pitjors, a canvi de trobar-nos-hi cara a cara i sense cap bena als ulls.

El primer tros de la jornada va anar molt bé, llevat del retràs que ens ocasionà la neu nova, que no deixava anar gens de pressa, i calia alternar-se sovint en la tasca d'obrir camí. Consultant el mapa de Marcel Chevalier, tot i no veure res als voltants, ni tan solament tenir la major part de les vegades cap indicatiu dels llocs on passava la carretera que puja al port, estic segur que, d'instint, l'anàrem seguint de ben a prop i que tocàrem la carena en un indret gens apartat de l'altre on ho fa aquesta ruta.

Els pendents inicials del costat de l'Ariège ens portaren una mica de neguit, puix el nostre pas de flanc va fer despenjar algunes allaus de mig metre d'espessor. Si, donada la poca inclinació del

terreny, aquest fet no comportava altre perill immediat, venia a constituir una saludable advertència.

A cap de nosaltres corrien bé els skis, i a més d'un no els marxaven ni bé ni malament, puix portaven un pa de neu sota cada planxa. Eren tan mullats, que tots els remeis provats no pogueren ésser realitzats amb eficàcia.

Anàrem avall pel costat de l'Ariège, per unes pistes que deuen ésser memorables. Les vaig arribar a baixar a una marxa modera-díssima, els skis negats sota la neu, i aquesta agrumollant-se entre les cames i arrossegant-se avall fins a formar un volum prou considerable per aturar-me del tot. Calia baixar amb les cames ben separades i així trigava més estona a formar-se, la bola de neu que frenava completament.

Els que han trobat aquesta mena de neu, després o durant una nevada grassa de primavera, saben el poc goig que dóna de patinar-hi. Però, almenys, jo lliscava i anava fent, mentre que els que em seguien ni aquesta solució tenien, i havien de caminar anant de cara avall, cosa que per a un skiador és la pitjor pena que pot donar-se.

Dins la boira es dibuixà una silueta confosa, que s'anà afinant de pressa fins a adquirir la configuració d'un edifici. Érem al Pas de la Casa, refugi de dos pisos, aixecat en aquelles solituds, just en la frontera franco-andorrana. Està ben fet i es mantenia sec; però, a dins no hi havia res més que una mica de palla. El principal inconvenient és la manca de llenya.

Veníem a trobar-nos a la meitat del camí que volíem fer, i encara que el retràs havia augmentat molt i ens feia desconfiar de poder arribar el mateix dia a Barcelona, ens creiem salvats, puix sabíem que Puymorens no era massa llunyedà.

Hi ha dos camins possibles per a fer aquest trajecte: o bé seguir la carretera, que baixa fins a trobar l'altra general que s'enfila des d'Hospitalet al coll, i anar-la remuntant; o bé el camí de drecera, seguint el mateix nivell per la ratlla recta que uneix aquests dos llocs. El darrer és el que sempre solen seguir els excursionistes, i nosaltres també el seguirem. Aquí va començar la part més pesada de tota l'excursió.

Amb En Vallmitjana entràrem una estona dins el refugi per a intentar - inútilment - posar cera als seus skis. Quan tornàrem a filar, seguint el rastre que els altres dos havien obert tot internant-se dins la boira, el rastre (única cosa visible) va dir-nos que tots plegats marxàvem a la deriva. En comptes de seguir dretament i amb una direcció determinada, els davanters es veien empesos

inconscientment a voltar a dreta i esquerra, produint un solc vacil·lant, tortuós, caragolat com el rastre d'un serpent.

Quan prenguérem el cap, per a descansar els altres dos, continuàrem la marxa sinuosa, mig d'esma, i els de darrera havien de fer-nos rectificar cada moment la direcció, tot anant plegats cap un punt imaginari que ens determinava allò que s'anomena l'instint d'orientació. No vèiem absolutament res. La boira s'havia tornat tan espessa que formava un sol cos compacte amb la neu, i era impossible d'arribar a destriar-les als nostres mateixos peus. Ni la més petita taca negrosa, animada, d'un trist roc, o d'un arbrissó emergia d'enlloc. Amb els ulls desmesuradament oberts cercàvem vanament l'objecte més petit, però que pogués esdevenir visible. L'ull es fatigava d'aquesta tensió contínua, el cervell ens feia mal, i ens calia posar, a cada moment, els vidres fumats per a descansar-nos una mica.

Mai havíem navegat dins una tan absoluta ceguera. No teníem la més lleu noció del terreny que trepitjàvem i per a saber a quin costat teníem la muntanya o el pendent, sovint no trobàrem altra solució que tantejar amb els bastons a banda i banda, i només pel seu contacte endevinàvem la mena de terreny que trepitjàvem i la seva orientació. Per anar bé ens calia sempre trobar-nos amb la muntanya al costat dret. Més d'una vegada ens arribà que fos el bastó de l'esquerra el que trobava la neu, mentre el de la dreta es perdia en el buit.

Amb totes les marrades i voltes que, sense dubte, anàrem descrivint en unes tan uniformes extensions, marxàrem constantment, sempre refiats que aviat en podríem sortir. Devia fer unes dues hores que seguíem voltant quan va sorgir enlairada - un instant només - una ombra difusa, allargada, espectral, que ens omplí d'esperança i seguretat quan l'únic que coneixia aquell terreny - pam a pam, ens havia declarat abans - va dir-nos que es tractava dels edificis abandonats de la Mina de Ferro, molt propers ja al coll de Puymorens. La visió fugissera aviat fou esvaïda, i nosaltres la veíem tan amunt i ampliada pel miratge de la boira que unes ruïnes insignificants ens deixaven igual impressió que si haguéssim contemplat el fantasiós aspecte d'una vila tibetana, bastida i murallada al cim d'una muntanya.

Encara més tard la boira s'esvaí per una estona i veíem clarament la carena que duia al Puymorens, així com la renglera de torres de ferro que de la mina baixen de dret cap a Hospitalet.

A despit de les voltes i vacil·lacions, ens havíem mantingut per

sort en una direcció encertada, i era només afer de persistir-hi. El que cada vegada resultava més enutjós era l'obrir el camí, puix la neu es tornava més espessa i feixuga, i portàvem una pila d'hores fent la mateixa feina.

Per tal de vorejar una coma de pendents redreçats, i no atrevint-nos a travessar-la per a no produir allaus, ens va semblar la millor solució guanyar una mica d'alçària i anar a passar per dalt de la carena. Això ens acabà d'ésser fatal. Ens trobàrem aviat dins la mateixa boirina i amb la por d'embrancar-nos massa a prop dels drets pendents, començàrem a guanyar alçària i més alçària. Força estona després, descobrírem amb gran alegria un pal plantat, gairebé tot colgat de neu, que era una de les fites posades des de Puymorens a la mina de ferro.

Una vegada més comprovàrem que ens trobàvem dins el bon camí; però ens veïem impossibilitats de mantenir-nos-hi. Amb l'esperança de tombar la carena, pujàrem encara; però aquesta no la trobaríem mai, per la senzilla raó que ens l'havíem deixat enrera, i sense tenir-ne esment estàvem fent l'ascensió a la muntanya de Fontfreda o a una de les seves estrebacions. Es feia tard, i la situació empitjorava, cada vegada consideràvem més problemàtica la possibilitat d'arribar al terme de la nostra jornada.

Una coronisa que no veiérem fins que les puntes dels skis la passaren i que els bastons l'acusaren, posà un inesperat barratge a la nostra desorientació. En lloc de la carena ampla que havíem de trobar érem al lloc d'una vertadera i desconeguda aresta.

Llavors, davant la nostra situació absurda, en la tarda avançada, amb una mica més d'una hora de claredat diurna, prenguérem aviat l'acord de no fer més recerques i de tirar-nos avall, anar pel dret i amb els skis al coll - compte amb les allaus, - per tal de veure si podíem guanyar el poble d'Hospitalet abans del vespre. Durant tot el dia, la boira havia jugat amb nosaltres i l'havíem deixat fer i ens havíem embolicat i desembolicat varies vegades dins el seu cabdell. En aquesta mena de joc havíem posat de bon o de mal grat la mateixa complaença, amb la qual un estol de mixets juguen i s'entortolliguen amb el fil d'una troca. De cara a la nit, les coses agafaven tot un altre aspecte, i era el moment de prendre un determini més seriós.

Amb els skis a l'espatlla, enfonsant-nos fins a genoll, baixàrem pel dret i en passàrem molta via. Tot suaument es tornà a aclarir o, millor, la boira restà enlaire, i d'aquesta manera ens vinguérem a trobar al començament d'uns plans fabulosos.

Un estanyol mig glaçat, amb poc fons, i unes pedres grosses per dins i als voltants, ens varen sorprendre agradablement. Almenys ja no era tot blanc i uniforme.

—«Però, si som al coll de Puymorens!», va dir-nos l'amic que coneixia el trajecte. De moment ens creguérem encara ésser víctimes d'una nova allucinació; però desviant-nos de la direcció N. més a a l'E., descobrirem, amb la joia natural, a les sis de la tarda, el mateix coll que, segons els càlculs, havíem de franquejar una hora abans de migdia. Veiérem la veritable collada i les dues o tres cases i barraques que hi ha al costat de la carretera.

Ens va plaure el desenllaç, tant més afortunat puix que havíem desistit de cercar-lo.

En comptes de baixar a fer nit a Hospitalet, suprema resolució de mitja hora abans, trobàrem la clara ruta per a anar a Porté. Sense arribar al coll, tallàrem per sota el pic de Fontfreda, l'ascensió al qual havíem estat fent contra els nostres desigs.

Tota la regió de Puymorens és vertaderament exquisida per a patinar, i quan el tren internacional estigui inaugurat, adquirirà, per poc que els francesos s'hi empenyin, una fama ben justificada. Pesi però a les excel·lències que ara pregono, i als bons pendents que es troben, aleshores, continuant la nostra mala estrella, tampoc aconseguirem fer córrer els skis.

Solament més avall, quan la neu fou menys abundant i es tornà glaçada i el camí es clapejà de pedres i marges, els skis trobaren ocasió d'adquirir agilitat i tornar-se rabents entre una pila d'obstacles. No hi feia res! A l'últim, pesi als rocs i a la neu dura, després de tres dies de trepitjar massa neu, podíem skiar, i arribar d'aquesta manera, seguint per prats i cultius, fins a les mateixes cases de Porté.

Ens calgué passar la nit en aquest poble. Per telèfon demanàrem un cotxet que el matí següent ens recollís i ens dugués a Bourg-Madame. Aquest trajecte pogué fer-se sense cap contratemps; però el pas de la frontera fou particularment lent i enutjós, riscant encara fins al darrer moment de prendre un nou tren i allargar l'absència una mica més. Per fortuna, els nostres neguits no varen passar més enllà; i el mateix vespre érem a ciutat.

Parlant amb sinceritat, no puc pas dir que trobéssim agradable i divertida aquesta excursió. Tampoc no em faria creure si ho digués, puix el que amb tota fidelitat he mirat de contar, demostra ben bé el contrari. Fou una excursió dissortada. Ens escaiguérem de coincidir amb el pas d'una depressió baromètrica, i això sem-

pre vol dir mal temps, neus i ventades, i si tan prim miréssim encara ens estalviàrem això darrer. Els excursionistes que els mateixos dies es trobaren a Núria, La Molina, etc., encertaren una neu i unes condicions atmosfèriques bessones.

És cert que amb una pila de contrarietats havíem mantingut fins al final la realització del nostre itinerari de conjunt. Aquest fet, evidentment satisfactori, era massa prim per a esborrar la pès-sima recordança que servarem de la neu i les boires d'aquesta excursió.

La nostra dolenta impressió personal no afecta, és clar!, de cap manera, a les muntanyes i a les valls d'Andorra, ni tampoc al coll de Puymorens, a les quals ens plaurà de retornar tan aviat com ens vingui a tomb.

JOSEP M.ª GUILERA I ALBINYANA

Costums populars de Barcelona

Les ombres xineses eren molt més populars que els *ninus*, puix per a representar-les ni calia tant d'enginy ni eren tan costoses. Aquest era l'espectacle quaresmal de la gent benestant, així com les ombres ho eren dels pobres i humils; darrerament, però, també la gent rica preferia les ombres als *ninus*. Per a fer les ombres es posava un drap blanc, ben mullat d'aigua o oli, per tal que fos més transparent, a la part superior del bastiment d'una porta; la part posterior del drap s'illuminava amb un llum de la màxima potència dintre els escassos mitjans de l'època. Arran del drap es feien desfilar diferents ninots de silueta ben pronunciada, sempre de perfil, els quals destacaven en negre damunt la pantalla. Aquests ninots eren articulats, alguns tenien fins a cinc i sis moviments, els quals s'obtenien per mitjà d'uns filferros amagats darrera el cartró de la figura. L'enginy dels operadors consistia en fer bellugar les figures amb certa agilitat, sense que es veiés la trampa, i en fer que els moviments obeïssin al diàleg. Hi havia algun rudiment de decorat; un arbre o un edifici.

En les ombres xineses podem trobar els primers rudiments del teatre català, puix així com en els *ninus* (que nosaltres sapiguem)

tots els diàlegs eren en castellà, i els temes, de caient elevat i erudit a estil vuitcentista, en canvi, les ombres es feien principalment en català, amb temes casolans, molt ingenus i infantils, amb llenguatge ben nostre, bastant vulgar i, sovint, fins un xic groller. Molts dels primers sainets impresos en català, que avui trobem excessivament ingenus i de poc espectacle escènic, estaven destinats a ésser representats amb ombres; per tant, no podien tenir un gran desenrotllament, puix el sistema no ho permetia. Es troben impresos alguns sainets firmats per «Lo sombrista Andreu Gavarró», com: *Lo advocat y lo pagès que pretén plet. Casat que tractant criades, viu de coses descuidades. Les nous espantadoras o treta de dos estudiants*. També foren representats en ombres *En Saldoni i la Margarida* i *Les travesures de l'aprenent sabater*. Alguns dels diàlegs que es troben en romanços d'En Bosch i d'En Llorens, els famosos imatgers barcelonins, havien estat escrits per a ésser representats en ombres pels aficionats principiants. Cap a les darreries d'aquestes representacions, estigué molt en voga la literatura popular de cementiri, de pujat romanticisme.

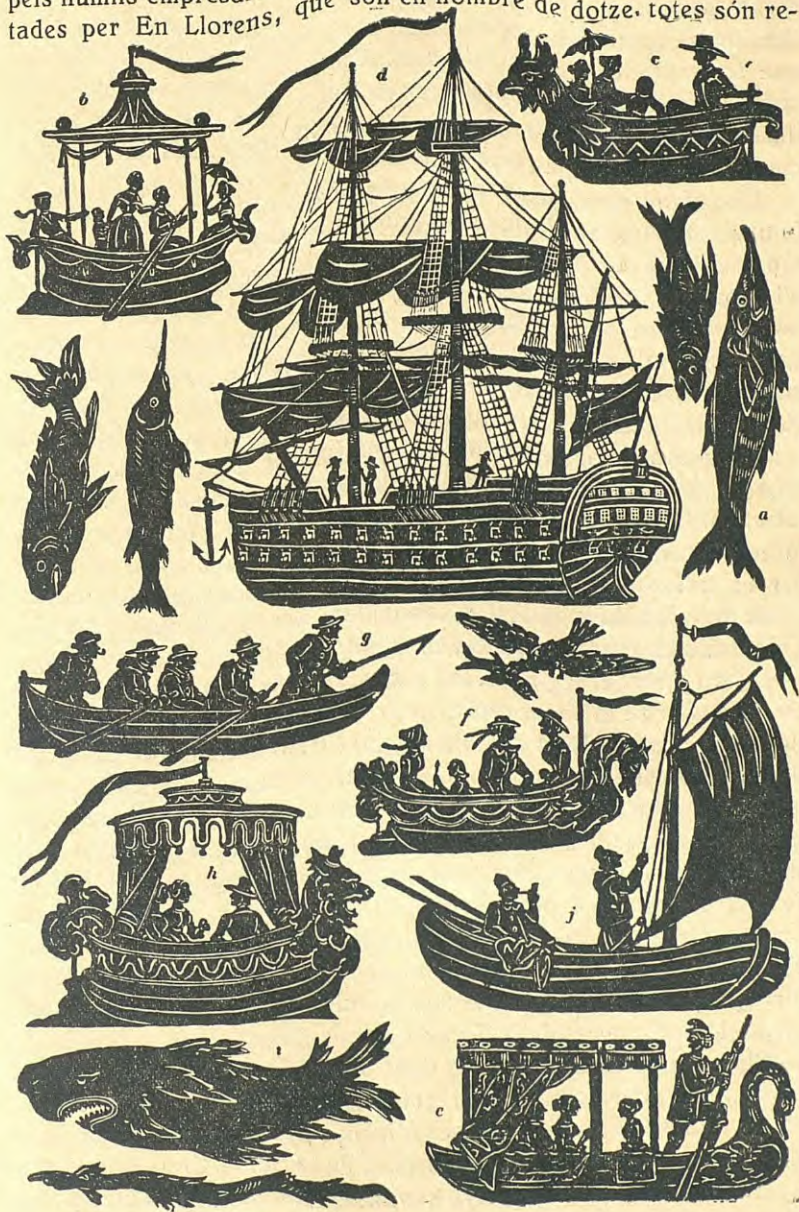
Les ombres, al principi, eren solament fetes per uns quants empresaris, per dir-ho així, que ells mateixos es feien les figures amb cartró retallat i s'empescaven les comèdies, les quals poques vegades arribaven a escriure. Generalment, no eren gaires els personatges que hi sortien, puix es tenia gran cura en procurar que cada personatge tingués una veu especial i pròpia, i per això calia que intervinguessin en el diàleg tantes persones com ninots sortien en escena. L'empresari era llogat per pocs rals, i ell mateix, dintre una caixeta, es portava els ninots, el drap, el llum i altres estres, i instal·lava el teatre, millor dit, la pantalla. Es feien diferents preus si l'empresari havia de portar tots o part dels dialogants. Si entre els contertulis hi havia qui es prestava a fer de parlant en la representació, calia un previ assaig a fi d'encaixar bé la cosa. El que manejava els ninots mai parlava; havia d'assenyalar als dialogadors quan els calia parlar. Tots els actuant quedaven tancats dintre l'habitació en la qual s'instal·lava la pantalla, sense que ningú no fos vist pels espectadors. Més tard l'espectacle prengué molt d'increment i foren editades fulles populars amb ninots que eren encatronats i retallats. Aleshores l'espectacle passà a l'abast de tot-hom. Junt amb les fulles de figures fou editat un llibret amb el text de les comèdies; aquestes no eren gaires, llurs arguments eren d'allò més ingenu i infantil que es pugui desitjar. Adjuntes publiquem dues fulles editades per l'imatger Llorens, de la Palma de

Santa Catarina, pertanyents a les obres *Escenas de Carnaval* i *Las Delicias del Mar*. És de remarcar que així com les peces fetes

Fulla popular d'ombres xineses, editada per l'imatger J. Llorens, pertanyent a la comedieta *Escenas de Carnaval*

pels humils empresaris eren en sa gran majoria en català, les editades per En Llorens, que són en nombre de dotze. totes són re-

Fulla popular d'ombres xineses, editada per l'imatger J. Llorens, pertanyent a la comedieta *Las Delicias del Mar*

dactades en castellà. Més tard, quan no fou considerat pecat el tocar la música en temps de Quaresma, aquests espectacles casolans foren amenitzats amb música. Llogaven una colla de ceguets que tocaven durant els intervals. Una de les més en voga era la cobla d'En Pallofa, formada per un violí i una guitarra, i en els darrers temps fins es feren obres de caient líric en les quals es feia cantar als personatges de la facècia.

Els *ninus* eren ja coneguts pels clàssics. En Cervantes ens en fa una magistral descripció; fa emocionar Don Quixot davant la representació de Maese Pedro; però les ombres són a casa nostra d'importació novella. La primera vegada que se'n varen fer a Barcelona fou pel setembre del 1802, portades per una empresa italiana de saltimbanquis d'un tal Joan Chierini, que actuà en el menut teatre del carrer de la Fontseca, avui anomenat de Santa Margarida, teatret que en aquells temps no tenia nom, i que més tard fou anomenat *Teatro del Laurel*. Junt amb uns pallassos, uns gossos que ballaven i un parell de minyones que saltaven i feien jocs malabars, de les quals el poble barceloní va fer un proverbi, foren presentades les ombres, que obtingueren un èxit sorollós per la novetat que constituïen, i aviat foren adoptades pel nostre poble, que fàcilment se les va assimilar. Les presentades per En Chierini, eren mudes, això és, els ninots no sostenien cap diàleg.

Ja ben entrat el segle XIX, fou aixecada la privació de tot espectacle, i s'autoritza el poder representar comèdies i d'altres representacions teatrals en altres entitats que no fossin el teatre de la Santa Creu, que era l'únic que podia fer-les. Aquest es dedicà a donar concerts i a fer música, durant la Quaresma, i un altre teatret existent en el carrer d'En Tripó, en el local on més tard estigué instal·lada la gran societat carnestoltesca *El Gavilán* anomenat *Teatro de Detraspalacio*, i popularment, Teatre de les Olles, donada la seva proximitat a la plaça, s'especialitzà en fer representacions d'ombres xineses. Aquest local, encara avui existent, era molt concorregut per capellans i persones del clericat que tenien com un pecat el concórrer al de la Santa Creu.

Els establiments que tenien dues portes, i altres en els aparadors, solien guarnir uns petits teatrets en els quals, amb figures de cartró retallades i amb fons més o menys decoratius, es representaven escenes de la Passió. L'Hospital de la Santa Creu en guarnia alguns cada any, que canviava sovint, en el bastiment d'una porta o finestra que hi havia a l'antiga torre de l'entrada del carrer de la Bòria; al costat tenia situada una tauleta per a la venda de bitllets

de la seva rifa. Els cartrons eren deguts al pinzell d'En Francesc Jonis i Estruch, professor de l'Escola de Belles Arts, i poden ésser considerats com una veritable obra d'art. Fa pocs anys que encara es guardaven en les golfes del benèfic establiment.

Quan es donà plena llibertat per a celebrar espectacles teatrals durant la Quaresma, es va estendre el costum de representar la Passió. Quan aquesta obra de caient popular i d'autor incògnit se celebrava sencera, durava matí i tarda; dividien la representació en dues parts; la primera, feta al matí, rebia el nom de *La Presa*: en ella es representava la conversió de la Samaritana i de la Magdalena, el comiat de Jesús amb els Apòstols, el Sant Sopar, la Negació de Sant Pere, i la Presa de l'Hort. Al punt de les dotze s'acabava, la gent sortia a dinar, i al punt de les dues tornava al teatre. A la tarda es feia la desesperació de Judas, l'anada d'aquest a l'infern, amb un gran ball de diables al so d'aldulfs i cantanyoles que s'emportava l'entusiasme del públic, la crucifixió i la resurrecció. A les cinc s'acabava. En aquesta mena de representacions aconseguiren gran fama el ja citat Teatre de les Olles i el *Teatro Nuevo* establert en el que havia estat església dels Caputxins, situada on avui hi ha el passatge Madoz. S'hi entrava pel carrer de Ferran, obert aleshores just fins allí. Els còmics eren mig aficionats, mig professionals. Gosà de gran fama per a representar el paper de Crist un famós escultor anomenat Falcó, que s'alabava d'ésser el millor Crist de Catalunya.

Cap a mitjans del passat segle, els costums barcelonins havien pres ja un caire de major llibertat, i es provà d'organitzar algun ball de Pinyata a mitja Quaresma; però no arrelaren. Els anys 1846 i 1847 se'n feren dos al saló de la Llotja, i l'any següent un al Liceu, que fou el primer ball de disfresses que s'hi va fer; però aviat foren suspesos puix la gent no hi anava.

Havia estat molt estès el costum de prometre deixuplinar-se en públic com a purgament d'algun pecat o d'algun mal acte comès. Aquest acte es practicava durant la Quaresma, concorrent a alguna de les processons amb el cos nu de cintura en amunt, flagellant-se amb unes deixuplines de corretja. En moltes processons anava un grup de deixuplinats. Aquesta mena de promences eren fetes sempre solament per homes. Com moltes de les coses d'aquest món, aquesta pràctica, piadosa en el seu origen, va caure més tard en un terreny d'estrafolària malignitat; els penitents només es deixuplinaven en passar pel davant dels llocs on hi havia noies joves, puix s'estengué la creença que, si n'esquitxaven alguna

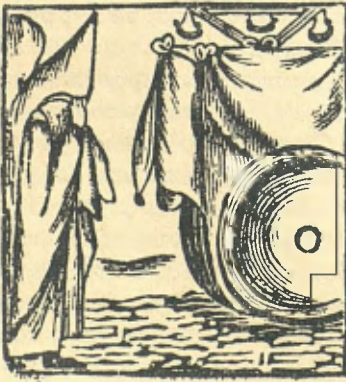
amb sang, sentiria una forta passió amorosa envers el deixuplinat. Per aquesta raó ja fa molts anys que fou privada la concurrència de deixuplinats a la processó.

En parlar de les processons quaresmals, volem consignar el costum molt seriós, exclusiu de Catalunya, de portar la imatge de Jesús crucificat completament vertical. Pertot arreu aquestes imatges són portades ajagudes i per diversos devots, i si en algun lloc les porten alçades, és imitació de l'estil català. Cal fer constar el gran mèrit i força muscular que representa el portar una imatge de gran pes i de molt de balanç completament dreta. Entre nosaltres no es comprendria avui el portar una imatge processionalment, si no fos així; en canvi, en cap altre indret del món ho fan. Aquest costum sembla ésser relativament modern, no més reculats del segle XVIII.

Tots els dimarts i divendres de Quaresma la Reial Audiència celebrava un solemne ofici amb sermó a l'església de Santa Maria de la Mar, al qual acudien tots els juristes de la ciutat.

Durant aquest període se celebraven varies processons, les quals assenyalarem els dies especials en què se celebraven.

Diumenges de Septuagèsima, Sexagèsima i Cinquagèsima. A dos quarts de quatre de la tarda sortia de l'església de l'Esperança una processó organitzada per la confraria d'aquest nom. Els confreres cantaven el Miserere, alternat amb jaculatories, i captaven per a les pobres acollides en la casa del Retir del carrer d'En Xuclà. Portaven vestit de penitent amb cucurulla i els precedia una creu alçada. El poble la coneixia per *la processó del pecat mortal*.

Anant a enterrar la sardina

Se celebrà fins a l'any 1868, en què fou abolida, segons dir del poble, perquè no estava bé que el pecat mortal anés pels carrers. S'ha intentat restaurar-la sense èxit.

Dimecres de Cendra. És el primer dia de Quaresma; per a la gent bulliciosa, el darrer de Carnestoltes, de manera que es confonen la cridòria dels que encara senten la bullida dels dies tèrbols del període finit, i els que es donen a les pregàries. La tarda d'aquest dia es

fa festa en tots els tallers, obradors i fàbriques, excepte els establiments dedicats a la venda de queviures. Abans el poble sortia gairebé en massa als afores a berenar, i els vigilants i serenos sortien a la una del migdia a vigilar el barri fins ja ben entrada la

L'enterrament del Carnestoltes

fosca, per a evitar que la gent de mal viure fes de les seves. Entre els que per alguna o altra obligació havien de restar a la ciutat, era molt estès el costum d'acudir cap al tard als portals de les muralles, especialment al de l'Àngel que és pel que sortia major nombre de ciutadans, per tal de veure el retorn de les colles. Aquest costum es conserva encara bastant i se l'anomena popularment *anar a enterrar la sardina*. Sembla que aquesta denominació prové de Madrid, on, segons ha dit algun autor, donen el nom de sardina a la carcanada del porc, la qual simulen enterrar tal dia com

Àpat campestre del Dimecres de Cendra

avui, per significar que durant set setmanes s'hauran d'estar de menjar-ne. La gent que van a berenar a fora, enterra una cosa o altra, generalment els testos d'algun estret de vidre o ferrissa trencada, en algun lloc fàcil de reconèixer per a poder-los cercar i desenterrar l'any següent. Els catalans, de sortir a berenar aquest dia, en diem anar a enterrar el Carnestoltes.

Tot i ésser el primer dia de dejuni, entre els que surten a berenar està molt arrelat el costum de menjar porc i, sobretot, el de remullar-lo amb vi abundant. També solen ballar.

En les esglésies es fa la imposició de la cendra als fidels, com a signe depuratiu de les impureses que hagin pogut sofrir durant els dies tèrbols del Carnestoltes i per a recordar-los amb el *Memento Homo* que de la pols han sortit i a la pols han de tornar. La cendra que s'imposa al front dels fidels és obtinguda per la cremació dels palmons beneïts el diumenge de rams de l'any anterior. Aquesta cerimònia dóna nom al dia.

L'any 1819 començà d'organitzar-se una processó, dita de la Bona Mort, que sortia de l'església de la Mercè i anava a la de Santa Catarina. Després de l'any 1835, anà al Col·legi del Bisbe, situat a la Rambla dels Estudis; més tard a l'església de Santa Clara, abans d'haver-hi la comunitat de monges, i, finalment, a l'Oratori de Sant Felip Neri. Era organitzada per la Congregació de la Bona Mort. Els congregants, vestits amb vesta i cucurulla portaven els impropis de la Passió, un plat de

Àpat campestre del Dimecres de Cendra

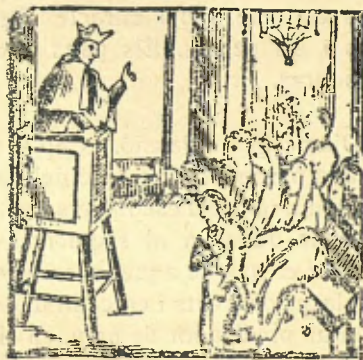
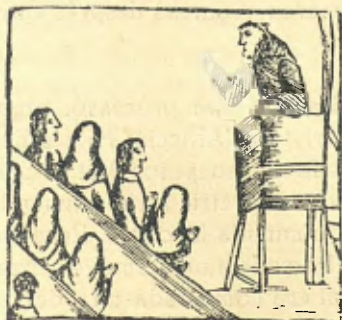
cendra que contínuament senyalaven amb el dit, i ossos; per aquesta circumstància el poble l'anomenava la processó dels ossos. El poble assistia en tropell a veure el pas de la processó.

El dia d'avui es posa un vel en l'altar major d'algunes esglésies (la Seu, Santa Maria, el Pi, la Concepció, Sants Just i Pastor), que recorda el del temple de Jerusalem que s'esqueixà quan morí Jesús. Aquest vel de fina tela blanca, té, segons la visió popular, la forma d'un bacallà. El poble l'anomena així, i diu, demés, que durant el temps que està estès damunt l'altar, o sigui, tota la Quaresma, és el bacallà l'únic tall i requisit que pot menjar el pobre.

Totes les esglésies que es proposaven celebrar alguna processó durant el període quaresmal, el dia d'avui posaven a la seva façana un gran penó o bandera negra o morada.

Des d'avui quedava privada la barreja dels dos sexes en totes les processons que se celebraven durant aquesta temporada.

Al primer sermó de Quaresma, a la Seu, hi acudia una gran gentada, tant pel desig d'oír l'orador sagrat com per distracció, puix la manca absoluta de divertiments que començava i havia de durar set setmanes, induïa els ciutadans a cercar maneres de distreure's. Els sermons quaresmals rebien el nom de misteris, i eren anunciats per un toc especial de campanes. Solien ésser lloc de reunió i de cita d'enamorats, per això la gent deia en sentit directe i figurat: *quan a la Seu repiquen, senyal de misteri*.

Els sermons de la Quaresma

Primer Diumenge de Quaresma. Al matí es deixava de passejar per la muralla de mar i s'inaugurava el passejar per la Rambla. Era costum que tots els enamorats anessin, durant la Quaresma, a oír missa a l'església de Santa Mònica, i, en sortir, a passejar

per la Rambla, per tal motiu era molta la gent que anava a l'església i a fer el passeig, desitjosa de veure el resultat de les conquestes i enamoraments fets durant les boires de Carnestoltes, els quals es manifestaven en públic aquell dia per primera vegada.

A la tarda sortia una processó del Convent de Valldonzella, organitzada per la Congregació del Sant Crist de Nazaret. Durant el curs, feien les estacions del Via-Crucis. Aquesta forma devota fou establerta a Barcelona pels frares Franciscans. Les seves processons anaven del seu convent, establert en la plaça dita antigament de Framenors, avui del Duc de Medinaceli, Rambla amunt. Pel llit de la riera hi havia esteses les creus que marcaven les diferents estacions, i la darrera, al lloc on avui hi ha el Pla de la Boqueria, que per això aquest indret, havia estat anomenat Capdecreus, encara pels nostres avis. En el segle xvii foren tretes les creus del rieral de la Rambla i esteses per la muralla de terra, en direcció a les Hortes de Sant Bertran.

Segon Diumenge de Quaresma. Era organitzada una altra processó que sortia de l'església del Bonsuccés i voltava pel barri del Raval. Era dita de les Cinc Llagues, per titular-se així la confraria que l'organitzava.

Quart Diumenge de Quaresma. És popularment anomenat el diumenge dels pans. Era costum, després de l'ofici, beneir set pans en record del miracle obrat per Nostre Senyor amb els pans i els peixos. Els pans beneïts eren repartits després entre els pobres.

Diumenge de Passió. Cap al tard sortia una processó, organitzada per la Congregació del Sant Crist de l'Afflicció. Hi acudien un gran nombre d'escolanets amb uns fanals sospesos dalt de perxes, que donaven al seguici un aspecte tot tètric i trist, enmig de la fosca en què en aquells temps estava sumida la ciutat. Recorria set places diferents i en cada una d'elles es feia un sermó, encarregat a un predicador de nom, en el qual era comentada una de les set paraules dites per Jesús en la creu.

Diumenge de Rams. En aquest dia l'església celebra l'entrada de Jesús a Jerusalem, rebut amb palmes i rams de llorer. Els nois petits porten a beneir palmons, i els grans, grossos rams de llorer; les noies, palmes treballades i combinades, totes guarnides i engar-

Nena que va a beneir la palma

landades amb cintes i flocadures i amb bon nombre de llaminadures i dolços penjats. És costum que els padrins regalin els palmons i palmes als fillols, els padrins als nens i les padrines a les nenes. El gremi d'esparters celebra una fira de palmes i palmons a la Rambla de Catalunya. Aquesta fira sol durar tres dies; comença el dijous abans del Diumenge de Rams. La

vigília i el mateix dia es posen grans parades de llorer prop d'algunes esglésies.

Entre els ganaces que van a beneir rams de llorer és costum de guarnir-los amb llonguets, arengades, taronges i d'altres menjars vulgars, com una paròdia de les delicades llaminadures que porten les nenes a les palmes. La mainada que va a beneir, acostuma a vestir les millors robes i, en sortir de l'església, especialment les nenes, van a visitar els més propers parents i principals amics, i els fan present d'una llaminadura. Els becos i fondistes feien beneir el ram de llorer que durant l'any tiraven a l'estofat.

Celebrat l'ofici, s'organitza una processó durant la qual són beneïts rams i palmes. El seguici surt de l'església, i un cop és fora, es tanquen les portes del temple. La processó dona un volt per fora del temple beneïnt rams i gent que no ha pogut entrar dintre, i seguidament es disposa a tornar a entrar. Com que està tancada, el capellà amb la part inferior de la creu dona tres trucs. Les portes són obertes i novament entra la processó dintre el temple. S'embauma l'espai de beneït encens. Mentre dura aquesta cerimònia, la gent congregada dintre i fora el temple, crida i mou tant de soroll com pot; els infants canten la següent cançoneta allusiva a l'acte:

*Obriu, obriu,
obriu que volem entrar;
les portes de l'església
les obre el capellà.
Santa Magdalena
porta la cadena
per lligar el dimoni;
visca Sant Antoni.*

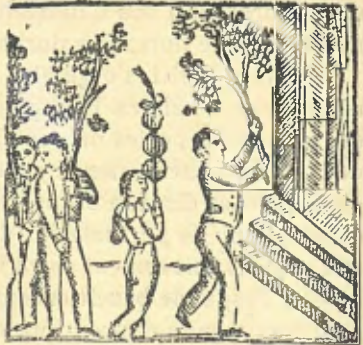
El tercer i quart vers solen ésser substituïts per altres que fan:

*a les portes de l'església
no hi venen bacallà.*

La mainada pica a terra amb tota l'energia, sobretot els nois amb els palmons a fi de fer caure la part pastosa de l'extrem inferior i deixar-hi només la fibra, com una cabellera esbullada. S'estableix entre els nois gran goig i competència per a veure qui haurà fet més *cua* o *cabellera* al palmó.

Amb les fulles de palmó es fan diferents figures, *cucs*, *estrelles* i altres coses. Aquestes figures eren i són penjades darrera les portes d'entrada a les cases, puix es creu que per ésser beneïdes defensen la casa de bruixes, mals esperits i gent que vulgui fer mal. També s'hi penegen amb el mateix fi els rams de llorer. Els palmons són penjats al balcó, puix es creu que esquiven el llamp; amb el mateix intent es penegen també al balcó els rams de llorer.

La cerimònia de la benedicció dels rams es fa en totes les esglésies de la ciutat, però les més afavorides pel públic són les de Santa Mònica i de Sant Agustí. Anys enrera, la palma més grossa de Barcelona era una de delicadament treballada que el senyor Bisbe regalava el Capítol Catedral, la qual era posada a l'altar major de la Seu; avui són molt més grosses les que dues famílies particulars porten i regalen a la parròquia de Santa Maria de la Mar. D'alguns anys ençà també se'n beneeixen dues de mitja gegantina a l'església de Betlem.

Nois que van a beneir rams

A les quatre de la tarda es fa l'alçament de la Vera-Creu. Abans es feia solament a la Seu; mes avui es fa en altres esglésies. El Capítol Catedral donava una pesseta a tothom que es presentava a cantar al chor un psalm i uns versets amb acompanyament de música d'instruments de corda amb el propòsit de donar més solemnitat a l'acte.

REFRANER

*Quan el març trona
l'ametlla és bona.*

*El març marceja
i la gent bogeja.*

*El març i l'abril
de mueques en fan mil.*

*Pel març,
el marduix treu el nas.*

*Aigua de març,
herba als sembrats.*

*Cada gelada al mes de març
fan pedregada al mes de maig.*

*Si ta casa vols obrar,
pel març has de començar.*

*Març marçot,
mata la vella
a la vora del foc.*

*Març marçot,
mata la vella
i la jove si pot.*

*Març marçot,
mata la vella a la vora del foc,
i la jove si l'hi trob.*

*Març marçot,
mata l'ovella i l'anyellot
i la vella a prop del foc
i la jove si pot.*

*Març marçot,
mata l'ovella i el borregot
i el pastor si pot.*

*Març marçot,
no m'has mort l'ovella ni el borregot.
Ja vindrà l'abril,
ja te'n matarà cent mil.*

*Març marçot,
búfa'm el cul,
que la cara no pots.*

*A darrers de març
o primers d'abril
canta el cucut, si és viu.*

*Qui vulgui bon canyamaç,
que el sembri en el mes de març;
qui vulgui tenir bon bri,
que el sembri en el mes d'abril.*

*El sol de març
estella el cap als ases.*

*El sol de març
es coneix set anys a la cara.*

*El març
dóna de tot.*

*Quaresma ventosa,
collita grossa;
però si massa en fa
ni palla ni gra.*

*Set setmanes de Quaresma;
només en podrem menjar
arengades rovellades,
mongetes i bacallà.*

*Ésser (una cosa ingrata)
més llarg que la Quaresma.*

*Fins la Quaresma és llarga
pel que està endentat.*

*Acabada la Quaresma,
acabat el bacallà.*

*Si vols trobar la Quaresma llarga,
manlleva diners a tornar per Pasqua.*

*No hi ha més mala Quaresma
que de Pasqua a Cincogesma.*

*Si la Quaresma entra seca,
amb secada se'n va.*

*Per Sant Josep
verdeja el cep.*

*Per Sant Josep
el marduix treu el bec.*

*Per Sant Josep
el cucut canta tot dret;
si no canta per Sant Josep,
canta per Sant Benet;
si no canta per Sant Benet,
canta per la Setmana Santa;
si no canta per la Setmana Santa,
el cucut és mort
o pres a França.*

JOAN AMADES

Crònica

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

MARÇ DE 1929

El Nadal a la Maladeta.—El dia 1 de març, el senyor Josep M.ª Guilera i Albinyana donà la seva anunciada conferència sobre l'esmentat tema, la qual fou una ressenya de l'excursió que, durant les festes de Nadal, realitzà un nombrós grup de socis del CENTRE.

El conferenciant es referí a la llarga jornada inicial, fins a traslladar-se al Xalet de La Renclusa, i a l'ascensió collectiva de la vigília de Nadal al cim d'Aneto (3.404 m.), el pic culminant dels Pirineus, que ha estat la segona ascensió nacional que s'hi ha fet durant l'hivern.

L'escalada al Portilló, la travessia de la gelera al Coll de Coronas, i el passatge delicat del Pas de Mahoma fins al moment d'assolir l'enlairat cim, tot ho féu reviuere el conferenciant al nombrós auditori.

Després relatà l'ascensió al cim de Mulleres, realitzada el dia

següent, diada de Nadal, i de la bona neu i excellent panorama que hi fruïren, i acabà recordant la jornada del retorn a Benasc i Barcelona, tot fent vots per a què les pròximes excursions tinguin una semblant fortuna que la que fou objecte d'aquesta conferència.

Una Excursió a la Tuníssia.—El dia 8, el senyor Joan Roig i Font donà una conferència sota aquest tema, la qual continuà el dia 15 a causa de la seva extensió. Projectà una sèrie de diapositives d'aquells indrets africans, que foren l'admiració de l'auditori.

Suècia i Dinamarca al retorn de Rússia.—Sota aquest tema el senyor Francesc Blasi i Vallespinosa donà una conferència, el dia 22 d'aquest mes, en la qual descriví una part del viatge realitzat per aquells països, per a la ressenya de la qual ens remetem al llibre que recentment s'ha publicat, titulat *Viatge a Rússia passant per Escandinàvia*.

SECCIÓ DE FOTOGRAFIA.—Aquesta Secció, durant el mes de març, realitzà les següents sortides: dia 10, a Sant Quirze de Besora, Vidrà, Santuari de Bellmunt i Sant Pere de Torelló; dia 17, a Santa Eulàlia de Ronsana i Bigues; dia 19, visita al Palau de la Generalitat; dies 21 i 25, a Cardona, Solsona i Santuari del Miracle; dies 31 de març i 1 d'abril, a Berga, Sant Llorenç de Morunys, Santuari de Lord i muntanyes de Busa.

SECCIÓ D'ESPORTS DE MUNTANYA.—Aquesta Secció, durant el mes de març, realitzà les següents excursions i curses: dia 3, cursa de skiadors, amb parelles mixtes, a La Molina, la qual es veié molt concorreguda; el mateix dia, un grup de socis realitzà una excursió a Palautordera, Les Roques de Montseny, Santa Susanna, Puig del Suí, Pla de la Batalla i La Garriga; els dies 23, 24 i 25, a Camprodon, Rocabrúna, Comanegra, Taleixà, Sant Aniol, Gorges de Sant Aniol, Montagut, Olot i Sant Joan de les Abadesses; els mateixos dies, un altre grup de socis anà a Girona, Argelaguer, Tortellà, Sant Grau, Coll Faja, Puig de Bassegoda, Sant Aniol, Gorges de Sant Aniol, Montagut, Olot, Santa Pau, Olot i Sant Joan de les Abadesses; del 23 de març al 1 d'abril, a Benasc, La Renclusa, Cim d'Aneto (3.404 m.), La Renclusa, Benasc, Cabana de Turmo, Coll de Paül, Cim de Posets (3.367 m.), Cabana de Turmo i Benasc; dels 30 de març al 1 d'abril, a Puigcerdà, Martinet, Travesserres, Aransa, Estany de la Pera, Cim de Perafita (2.756 m.), riu Madriu. Entremesaigües, Les Escaldes Andorra, Seu d'Urgell i

Puigcerdà; els mateixos dies, a Camprodon, Ull de Ter, ascensió als Pics de Bastiments i de l'Infern, Nou Creus, Núria i Ribes; del 31 de març al 1 d'abril, a Rupit, El Far, La Salut, Rupit, Can Toni-grós, La Rotllada, Cingles d'Ayats, Santuari de Cabrera, La Rotllada i Vich; els mateixos dies, a Espluga de Francolí, Prades, Ciurana, Cornudella, Montsant (Cim de Corbatera), Cornudella (pels Molins), Mas dels Frares, La Mussara (Refugi de Les Airasses), Vilaplana i Reus.

SECCIÓ DE GEOGRAFIA I GEOLOGIA.—Durant aquest mes de març han continuat les lliçons del «Curs de Geografia Urbana», que explica el Professor senyor Pau Vila, i a les quals ha assistit una nombrosa concurrència.

SECCIÓ D'ARQUEOLOGIA I HISTÒRIA. *Cicle de Conferències sobre la Vila de Moyà.*—Organitzat per aquesta Secció, tingué lloc els dies 7, 14 i 21 de març un cicle de conferències a càrrec de Mossèn Pere Bertran, Pbre., les quals versaren, respectivament, sota els temes *El règim feudal a Moyà*, *El règim municipal a Moyà* i *Notes històriques generals referents a la part civil com eclesiàstica*. Totes elles foren ilustrades amb magnífiques projeccions.

Exposició de Fotografies del Chor de la Catedral de Barcelona.—El dia 4 de març fou inaugurada aquesta Exposició, en la qual figurava un nombre considerable de conjunts i detalls dels cadirals, *misericòrdies*, pinacles, etc., i de la façana del tras-chor, obra molt interessant, de l'època del Renaixement, les quals fotografies són part d'una sèrie obtinguda i colleccionada pel soci senyor Enric Vilaseca.

En l'acte de la inauguració, el senyor Pelegrí Casades i Gramatxes donà una conferència en la qual parlà del Chor en la nostra Basílica i dels diversos acords relatius al seu trasllat, presos pel Capítol en diferents èpoques. Aquesta conferència serà publicada íntegrament en un dels pròxims números.

Visites a diverses Colleccions.—Aquesta Secció realitzà, el dia 3, una visita a la collecció del senyor Joan Corominas, i una altra, el dia 17, a la collecció del senyor Joan Duran. Els nombrosos socis que hi assistiren pogueren admirar en aquestes ocasions, l'aplegament de tresors artístics d'extraordinària vàlua.

Excursió a Moyà.—El dia 28, diada del Dijous Sant, un grup

de socis, que passava d'una vintena, féu una excursió a l'esmentada vila catalana per tal de presenciar la Processó que en tal diada s'hi celebra. Restaren encisats de ço que té de típic aquell acte religiós, així com de l'espiritualitat que l'anima.

Curset sobre «Els Primers Auxilis en els Accidents d'Alpinisme i Esports de Neu».—Durant els primers dies del mes de març, el Dr. senyor Lluís Ribó i Rius continuà explicant les lliçons d'aquest Curset, començat el mes anterior. Pel seu innegable interès mereix una ressenya a part, que, avui, per la limitació de l'espai no ens és possible de donar.

Noves

L'Exposició d'Estampes catalanes.—Aquesta Exposició que restà oberta durant un mes, fou clausurada el dia 20 de març. Ha estat molt elogiada per quantes persones la visitaren.

«Centre Excursionista Sabadell».—El dia 24 d'aquest mes, féu una visita al CENTRE un nombrós grup de socis de l'esmentada entitat de Sabadell. Va rebre els visitants, el Bibliotecari senyor Franch. Els féu recórrer les diverses dependències de la casa. Els socis del Centre Excursionista Sabadell, restaren molt satisfets i s'interessaren, especialment, per l'Arxiu Fotogràfic, que fou l'objecte principal de la visita.

L'Expedició a Sierra Nevada.—La Secció d'Esports de Muntanya fou convidada molt afectuosament pel «Club Penibético» de Granada, a la Setmana Esportiva que l'esmentat Club organitzà pels dies 26 al 31 de març. Deferint a aquesta invitació, la Secció d'Esports de Muntanya delegà els seus socis senyors Joan Brunet, Joan Andreu i Emili Trinxet, per a què, en representació del CENTRE, prenguessin part en l'esmentada Setmana Esportiva. Foren molt amablement atesos pels socis del «Club Penibético». Realitzaren una ascensió al Pic de la Veleta, en companyia de tres socis de la «Real Sociedad Española de Alpinismo - Peñalara».

En retornar, es detingueren a Madrid, on la Junta de l'esmentada societat «Peñalara» els obsequià amb una diada en el seu xalet del Guadarrama. Visitaren, també el xalet del «Club Alpino Español».

Bibliografia

EDUARD SCHMID.—*Como se aprende a esquiar*.—Fullet en 12.^u, 56 pp. amb nombroses figures i 12 làmines fora text.—Madrid, «Real Sociedad Española de Alpinismo - Peñalara», 1929.

L'autor ha procurat, i ho ha aconseguit, reunir en aquest llibret les nocions elementals que ha de conèixer tot individu que vulgui practicar aquest esport i fer-hi ràpids progressos. En comptes d'estendre's en llargues descripcions teòriques, ha adoptat el sistema d'il·lustrar el llibret amb força dibuixos i croquis representant les posicions clàssiques per a cada moviment. Així n'hi ha prou amb una curta explicació al peu de cada un d'ells.

L'obreta està ben presentada i té la particularitat d'haver-se reunit, en gravats fora del text, la quasi totalitat dels refugis i Xalets de muntanya existents en les diverses muntanyes d'Espanya, que faciliten la pràctica dels Esports de neu i les excursions d'hivern.

«Peñalara» ha cuidat de l'edició i ha tingut el gest de destinar el producte íntegre que la venda del llibre produeixi a la construcció de nous refugis de muntanya.

El motiu del text i la finalitat pràctica de l'edició no poden ésser més simpàtics, i hem de felicitar als amics de Madrid, i principalment al senyor Schmid, pel seu excellent treball.

J. M.^a G.

Biblioteca

REVISTES INGRESSADES ÚLTIMAMENT.—Sumaris resumits.

BUTLLETÍ DEL C. E. DE LA COMARCA DE BAGES

Montanyà, Mn. Esteve.—*Recull de Notes històriques de Viver de Serrateix*.—1929-257, 270.

Padró, Francesc.—*Suposicions i Història de la Sagrera de Santa Magdalena de Bell-lloc*.—1929-261.

Domènech, Ignasi.—*Carnet de Cuina de l'Excursionista*.—1929-265.

En Rosend Serra i Pagès.—1929-269.

Ressenyes de la Tasca realitzada per les Seccions del Centre durant l'any 1928.—1929-276.

BUTLLETÍ DEL CLUB PIRENENC

Cardús, S.—*Apunts de Toponímia local.*—1929-118.

Guiu, Mn. J.—*Un Document més de la Història de Terrassa.*—1929-121.

Perich, E.—*Imatges breus de la Costa empordanesa.*—1929-122.

Sagarra, Ferran de.—*Segell o Bolla de l'antiga Fàbrica Busquets de Terrassa.*—1929-125.

Elias, Jacint.—*Excavació de la Vall de la Barata.*—1929-128.

La Ignorància, les Rates i altres Plagues destructores del Patrimoni artístic i documental de la Ciutat.—1929-133.

Elias, Jacint.—*El Tibidabo, part integrant de l'antic Continent mediterrani.*—1929-135.

Vila, Mn. Anton.—*Etimologia i Arqueologia de Mura.*—1929-137.

Salvans, Joan.—*Biciberri meridional.*—1929-139.

Bernadet, R.—*Alguns Fets dels Bandolers bergadans «El Cabrer» i «El Geroni».*—1929-142.

Cardús, S.—*Dels antics Peregrinatges a Montserrat.*—1929-144.

Z.—*Sobre la Servitud de les Esglésies de Sant Llorenç i Santa Agnès del Munt.*—1929-145.

BULLETTIN PYRÉNÉEN

Beraldi, H.—*Le Passé du pyrénéisme. Les Dessins d'Albert Tissandier.*—1929-1.

Payrau, Louis.—*Itinéraires pyrénéens.*—1929-9.

Meillon, Alphonse.—*Mes Excursions autour du Vignemale. Notes, Souvenirs et Impressions.*—1929-11.

Rondou, P.—*Essai sur la Toponymie de la Vallée de Barèges.*—1929-25.

DONATIUS

VAUTIER, AUGUSTE.—*Au Pays des Bisses.*—Lausanne, 1928 (de Les Editions Pittoresques).

MITTELHOLZER, W.—*Les Ailes et les Alpes.*—Paris, 1929 (de Les Editions Pittoresques).

HILTBRUNNER, H.—*Les Grisons. - Le Rhin. La Contrée de sa Naissance.*—Paris, [s. d.] (de Les Editions Pittoresques).